

УДК 332.144

Станіслав Богданов*аспірант кафедри проектного менеджменту
ОРИДУ НАДУ при Президентіві України***ПРОЕКТУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ:
ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ**

У статті проаналізовано сучасні наукові підходи до визначення змісту поняття проектування соціально-економічного розвитку територій. Охарактеризовано сутність і ключові особливості проектування як виду людської діяльності. Представлено теоретичне обґрунтування сутності проектування соціально-економічного розвитку територій як елементу державного управління.

Ключові слова: проектування, стратегічне планування, соціально-економічний розвиток територій, проектна діяльність у публічному секторі

Stanislav Bohdanov*PhD student of the project management department
ORIPA NAPA under the President of Ukraine***DESIGNING OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF TERRITORIES:
THEORETICAL ASPECT**

The article generalizes scientific approaches to the definition of the content of the «designing» concept and theoretically substantiates the essence of the designing of socio-economic development of territories as an element of public administration.

It is proved that the essence of designing is to advance the reproduction of reality, creating the image of the desired future, with the object of design can be both material and ideal, depending on the scope of activity, but the subject of designing is always a person. The main differences in the designing from other related types of human activities are: purposefulness, orientation to solving a problem situation or to meet the existing needs; objectivity – the starting point for transformation of the designing object is objective information about its current state; systematic – the designing object is studied and analyzed in all its internal and external connections, structural and functional components; justification, due to the fact that the created image of the future is logically tied to the existing ground for the development of the designing object, the available internal resources and opportunities provided by the external environment; optimality – among all possible future images of the designing object, the one that more closely meets the design objectives and the constraints of the external and internal environment is chosen.

The generalization of modern scientific approaches has allowed substantiating the essence of designing of socio-economic development of territories as activities to develop an ideal model of the future socio-economic state of this territory, which reproduces the understanding of its value for all stakeholders. The subjects of this activity are, in fact, stakeholders – basically, public authorities, civil society institutions and business structures. The aim of the activity is to achieve such a qualitative state of the territory as an environment of society's life, which is acceptable to all stakeholders.

As for the activities of public authorities in organizing or participating in investment projects competitions, or developing projects as part of social and economic development programs, in our opinion, this reflects the application of the project approach in the public sphere – that is, it is a project activity of public authorities. Thus, designing and project activities are different in essence, goals and results, methods and means of activities. Therefore, further research requires the standardization of the designing of socio-economic development of territories, in particular, as a type of component of strategic management; identification of the most effective methods, tools and

algorithms of the indicated activity, and, ultimately, technologies of strategic planning of socio-economic development of territories.

Key words: designing, strategic planning, socio-economic development of territories, project activity in the public sector

Постановка проблеми. Сучасні тенденції до застосування нетрадиційних для державно-управлінської діяльності в Україні методів вирішення суспільних проблем свідчать про відчувану науковцями та практиками слабкість, недостатню ефективність традиційних моделей і методів прийняття державно-управлінських рішень, програмування та планування соціально-економічного розвитку держави. За умов зростання динаміки суспільних змін та ступеню невизначеності зовнішнього середовища, втрачає переважну значущість досвід минулого і виникає нагальна потреба у принципово нових моделях, методах та інструментах управління складними соціально-економічними територіальними системами.

У зв'язку з цим актуалізується проектна діяльність органів публічної влади, що виступаючи альтернативою традиційному управлінню, «.. є не просто формою розвитку сучасного суспільства, але неодмінною умовою його виживання» (Т.І. Бутченко).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематиці управління соціально-економічним розвитком територій, зокрема, теоретичним і методичним засадам стратегічного планування регіонального розвитку, присвячені наукові праці багатьох науковців, серед яких А. Бойко, В. Варцаба, О. Ватченко, А. Гнатенко, Д. Зуб, А. Чернихівська та ін. Питання планування, програмування, проектування розвитку територій розглядали у своїх працях закордонні дослідники: В. Блек, Дж. Кейсі Докінс, Д. Локк, М. Вітцель, Т. Сааті, Ст. С. Деллер та ін. Теоретично обґрунтовано та апробовано механізми реалізації державних та муніципальних програм соціально-економічного розвитку територій та вирішення актуальних місцевих проблем через фінансування відповідних інвестиційних проектів.

Особливості застосування проектного підходу в діяльності органів державного управління та місцевого самоврядування України висвітлено у працях В. Бабаєва, Т. Безверхнюк, Т. Маматової, В. Рача, О. Федорчака, І. Чикаренко, Ю. Шарова та ін. Обґрунтовано доцільність використання методології проектного менеджменту і відповідних специфічних методів та інструментів в державному управлінні, зокрема у процесі реалізації державної політики регіонального розвитку. Вітчизняними та зарубіжними вченими доведено, що управління проектами є універсальною концепцією, яка може застосовуватись у будь-яких галузях народного господарства – освіті, медицині, промисловості, туризмі тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На теперішній час в галузі публічного управління проектування розвитку територій розглядається як:

- діяльність органів публічної влади щодо здійснення відбору на конкурсній основі інвестиційних проектів (громадських ініціатив), спрямованих на вирішення актуальних проблем розвитку територій, з наступним контролем за їх реалізацією;
- участь органів публічної влади у конкурсах інвестиційних проектів та програм вищих рівнів або таких, що реалізуються за умов міжнародної фінансової допомоги (зокрема, у конкурсах Державного фонду регіонального розвитку, секторальної підтримки ЄС тощо) з наступною реалізацією проектів/програм під контролем керівних структур організаторів відповідних конкурсів;
- процес вирішення завдань щодо просторової організації території як середовища життєдіяльності суспільства, документальним результатом якого є концепція соціально-економічного розвитку і генеральний план території;
- окремий етап у процесі планування (насамперед, стратегічного) соціально-економічного розвитку територій через розроблення стратегії розвитку і відповідних комплексних та цільових програм як засобів реалізації стратегії.

Отже, незважаючи на значний інтерес науковців до даної проблематики, спостерігається певна неоднозначність теоретичних положень в цій сфері, що вказує на потребу у дослідженні теоретико-методологічних засад проектування соціально-економічного розвитку територій як елементу системи державного управління.

Мета статті – узагальнення наукових підходів до визначення змісту поняття «проектування» та теоретичне обґрунтування сутності проектування соціально-економічного розвитку територій як елементу державного управління.

Виклад основного матеріалу. «Проектування» та «проект» – це терміни, які донедавна належали, в основному, до будівництва та машинобудування. Так, за Словником української мови (1970 – 1980 рр.), проектувати у першому значенні – це розробляти проект (будівель, споруд), конструювати що-небудь; у другому значенні – планувати (намічати здійснити) що-небудь [15]. Сьогодні уявлення про сутність проектування, сферу його застосування істотно змінилось – проектування розглядається як особливий вид діяльності, що охоплює всі ланки суспільного організму [13].

У соціальній сфері проектування розглядається як форма конструктивного відображення ідеальних, реально не існуючих цілісних моделей суспільних відносин. Як процес, проектування розуміється творчою цілепокладаючою діяльністю зі створення цілісних ідеальних моделей нових штучних об'єктів і способів їх втілення за визначених історичних умов, часу та простору на підставі синтезу теоретичних знань і практичного досвіду та згідно з потребами, інтересами та цінностями певного соціального суб'єкта [3].

У психології проектування – сукупність та послідовність розумових і психомоторних дій зі створення образу або знакової системи. В психологічному проектуванні об'єктом змін і розвитку виступає особистість з високим рівнем самосвідомості й суб'єктності; розгортання проектних практик призводить до проектної готовності людини, яка набуває ознаки проектності, тобто готовності до розвитку [2]. У найбільш широкому розумінні людина, володіючи усвідомленою спрямованістю, набуває ознак суб'єкта – реалізованого проекту, який попередньо був спроектований [17].

У політичній сфері проектування – процес створення моделі політичних відносин, що відтворює єдність примусових та ідеологічно-моральних засобів мобілізації політичної волі, а будь-яка спроектована функція державної влади відповідає конкретній суспільній потребі [3].

В економічних науках та теорії прийняття управлінських рішень проектування підприємства найчастіше розглядається як процес розроблення проектної, конструкторської, кошторисної й іншої технологічної документації, призначеної для здійснення капітального будівництва підприємства, для створення нових видів і зразків продукції тощо [5]. У цьому розумінні проектування ототожнюється з проектною діяльністю, що пронизує сьогодні всі сфери функціонування традиційного підприємства: у маркетингу – це проекти маркетингових досліджень, рекламних акцій, виведення на ринок нових продуктів, завоювання нових ринків збуту; у дослідно-конструкторських підрозділах – це проекти розробки нових продуктів, технологій; у виробництві – проекти освоєння випуску нової продукції, технічного переозброєння, впровадження нових технологій тощо [14].

У більш широкому розумінні поняття «проектування» змістовніше – як функція організації воно полягає у розробленні таких організаційних елементів і відносин, за реалізації яких організація як система характеризувалася би високою надійністю, стійкістю та економічністю. Проектування організаційної системи як процес створення прообразу майбутньої організації має включати не лише опис організації на початковому моменті її життєдіяльності, але й прогноз її подальшого розвитку [11].

За В.П. Кукоба, організаційне проектування – це процес знаходження відповідності між ключовими елементами організації (структура, люди, завдання, системи рішень та заохочень, а також неформальна організація і культура) та її стратегією, яке приводить до успіху; щодо проектування виробничої системи, то його головна мета полягає в побудові раціональних схем поєднання в просторі й часі всіх складових виробничого процесу – праці,

предметів праці й засобів праці – у заданих виробничих умовах із найкращими техніко-економічними показниками вирішення завдань, поставлених перед системою, що проектується [10]. Процес проектування передбачає використання таких аналітичних методів, які дозволяють розробити та оцінити альтернативні варіанти організаційних рішень та обрати з них найбільш ефективні, зокрема, це методи аналогій, експертно-аналітичні, логіко-структурні та методи моделювання [11].

Отже, у загальному розумінні сутність проектування полягає у випереджальному відтворенні дійсності, створенні образу бажаного майбутнього, при цьому об'єкт проектування може бути як матеріальним, так і ідеальним, залежно від сфери діяльності, а суб'єктом проектування завжди виступає людина. Основними відмінностями проектування від інших споріднених видів людської діяльності є: цілеспрямованість, орієнтованість на вирішення проблемної ситуації або задоволення існуючої потреби; об'єктивність – вихідною точкою для перетворення об'єкта проектування є об'єктивна інформація про його сучасний стан; системність – об'єкт проектування вивчається і аналізується у всіх його внутрішніх і зовнішніх зв'язках, структурних та функціональних складових; обґрунтованість, оскільки створюваний образ майбутнього логічно прив'язаний до існуючого підґрунтя для розвитку об'єкта проектування, наявних внутрішніх ресурсів і можливостей, що надаються зовнішнім середовищем; оптимальність – серед всіх можливих майбутніх образів об'єкта проектування обирається той, який більшою мірою відповідає цілям проектування та обмеженням зовнішнього і внутрішнього середовищ.

Щодо терміну «проектування розвитку територій», то він набув широкого застосування в теорії містобудування, де проектна діяльність розглядається як процес вирішення завдань щодо організації середовища життєдіяльності суспільства і людини. В цьому сенсі стратегія соціально-економічного розвитку територій ототожнюється з концепцією генерального плану цієї території і ґрунтується на баченні майбутнього територіальною громадою [4]. Відповідно до сучасної теорії містобудування проектування розвитку територій як процес містить три блоки дослідницьких завдань: розробка програми містобудівного проектування (архітектурно-планувальне завдання на проектування); аналіз й оцінка містобудівних ресурсів та обмежень ситуації, що склалася; вибір варіанту проектного рішення на основі певних критеріїв оцінки [7]. З огляду на зростання темпів розвитку соціально-економічних систем, розширення масштабів і ускладнення просторових зв'язків сучасного урбанізованого середовища, сучасні науковці підкреслюють значущість наукової оцінки, моделювання і прогнозування містобудівних процесів при проектуванні розвитку територій. Так, прихильники синергетичного підходу доводять необхідність розроблення моделі стійкого стану планувальної структури проектованої території, яка відповідає максимальній кількості можливих альтернатив розвитку територій і задовольняє умовам їх реалізації, що в кінцевому рахунку призводить до розроблення ймовірного генерального плану території, оскільки в результаті проектування отримується не одне, а множина оптимальних рішень [9]. Процес моделювання закінчується розробленням концепції розвитку території, що визначає основи та пріоритети її розвитку в довгостроковому періоді, які, у свою чергу, стануть основою для генерального плану території та стратегічного плану дій [4].

У дисертаційному дослідженні Т.О. Торгалю, присвяченому проблемі проектування регіонального розвитку в Україні, надається таке визначення: «...проектування регіонального розвитку – це процес управління регіональним розвитком, спрямований на досягнення нової якості та нового рівня життя населення на певній території із застосуванням певних управлінських технологій, ресурсів та часу, а механізми проектування регіонального розвитку – це специфічні інструменти, способи (засоби) впливу органів публічної влади на приватний сектор та громадськість, необхідні для живлення суспільних процесів підвищення рівня та якості життя населення на певній територіальній одиниці» [16, ст. 38-39]. Водночас автор додає, що проектування регіонального розвитку як процес складається з пошуку, досліджень та розрахунків щодо отримання опису, достатнього для

створення нового соціально-економічного об'єкту, виробу чи послуги [16]. Проте практичне втілення концепції проектування регіонального розвитку автор вбачає через організацію конкурсів проектів та фінансування державою проектів регіонального розвитку (передусім через Державний фонд регіонального розвитку).

За А.В. Пандас, соціально-економічне проектування слід розглядати як оптимальний засіб управління соціально-економічним розвитком території, а також провідним способом сучасної організації громадського життя й управління суспільством. Розглядаючи проблему ефективного управління соціально-економічним розвитком великого міста, автор стверджує, що управлінська дія у формі соціально-економічного проектування найбільше відповідає завданню комплексного вирішення соціально-економічних проблем, оскільки дозволяє в перспективі побудувати таку систему управління соціально-економічними процесами, у якій значну частину навантаження органи державної влади й органи місцевого самоврядування розділяють зі структурами громадянського суспільства. Як практичне втілення соціально-економічного проектування автором пропонується включення в комплексні програми соціально-економічного розвитку міста соціальних проектів різних масштабів за ініціативою бізнес-організацій, структур громадянського суспільства і засобів масової інформації. Останнє означає створення умов для стимулювання активності різних суб'єктів громадського життя міста у висуванні й реалізації ініціатив, важливих для його соціально-економічного розвитку й здійснюваних у рамках наявних ресурсів [12].

Дещо іншу точку зору на проектування соціально-економічного розвитку виказує О. Іщенко. Спираючись на результати аналізу змісту та форм реалізації територіального розвитку у ЄС, автор стверджує, що проектування розвитку територій повинно базуватися на принципах інклюзивності, сталості та інновативності, мати за імператив стратегічні пріоритети національного розвитку, містити як процес формування територіальних політик, програм і проектів [8].

П.С. Гурій, досліджуючи теоретико-методичні й організаційні засади формування механізмів державного управління проектно-програмним розвитком регіонів України, дійшов висновку, що проектування і програмування розвитку територій повинно базуватися на використанні бачення її майбутнього; модель нормативної ситуації та модель ситуації, яку бажає мати у майбутньому територіальна громада, розглядається автором як основний інструмент управління проектно-програмним розвитком території. Проектування і програмування соціально-економічного розвитку регіону П.С. Гурій вважає невід'ємними складовими технології стратегічного управління розвитком територій, які, у свою чергу, складаються із інтелектуальної технології проектування картин майбутнього територій, управлінської технології програмної реалізації проекту, політичної технології узгодження інтересів суб'єктів регіону. На думку автора, підґрунтям для розроблення та застосування на практиці вищезазначених технологій є організаційна структура регіональних команд інноваційних менеджерів, для формування яких необхідно впровадити принципово нову систему післядипломної освіти четвертого покоління. В основу цієї освітньої системи пропонується покласти технологію регіонального програмування, яка реалізується у формі інноваційних організаційно-діяльнісних ігор і міжвузівського комплексного дипломного проектування [6].

Такий підхід у цілому збігається з результатами наукових досліджень міжгалузевого наукового колективу, яким під керівництвом Т.М. Дридзе розроблено концепцію і технологію прогностичного соціального проектування [1]. Прогнозування і проектування науковці розглядають як дві фази єдиного процесу конструювання образу майбутнього – визначення трендів змін у сучасності та побудова альтернативних сценаріїв можливих змін у майбутньому. Основними методами проектування автори вважають системний аналіз і когнітивне моделювання, які є основою стратегічного управління соціально-економічними процесами. Таке розуміння проектування співпадає за своєю суттю з управлінням когнітивними процесами узгодження як бачення майбутнього, так і цілей різних суб'єктів.

Основною метою проектування є створення комфортного середовища, сприятливого для розвитку суспільства і людини.

Розвиваючи ці наукові положення, Ю. Шаров висловлює думку, що стратегія розвитку будь-якої організації (з точки зору системного аналізу – соціально-економічної системи) повинна розглядатися як узагальнююча модель програмування діяльності для досягнення бажаного майбутнього, що складається з опорних концептуальних положень, спрямованих на створення цінностей для зацікавлених сторін. У зв'язку з цим особливої уваги потребує розвиток і вдосконалення методик залучення до стратегічного планування і програмування заінтересованих сторін, у першу чергу влади, бізнеса і громадськості. За таким підходом специфічна місія програми або проекту в публічній сфері, тобто результату програмування, визначається як забезпечення отримання цінності усіма зацікавленими сторонами, а успішне завершення програми/проекту означає, що зацікавлені сторони задоволені отриманою цінністю [18].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи представлені вище наукові підходи до визначення сутності поняття «проектування», зокрема соціально-економічного розвитку територій, можна зробити таке уточнення. Проектування соціально-економічного розвитку територій – це діяльність з розроблення ідеальної моделі майбутнього соціально-економічного стану цієї території, що відтворює розуміння його цінності для всіх заінтересованих сторін. Суб'єктами цієї діяльності є, власне, заінтересовані сторони – у першу чергу органи публічної влади, інститути громадянського суспільства та бізнес-структури. Метою діяльності є досягнення такого якісного стану території як середовища життєдіяльності суспільства, яке є прийнятним для усіх заінтересованих сторін.

Що стосується діяльності органів публічної влади щодо організації або участі у конкурсах інвестиційних проектів, або розробленні проектів як складових програм соціально-економічного розвитку, то, на нашу думку, це відображає застосування проектного підходу у публічній сфері – тобто це є проектною діяльністю органів публічної влади. Таким чином, проектування і проектна діяльність – це різні за сутністю, цілями і результатами, методами і засобами види діяльності. Відтак, подальших досліджень вимагає нормування проектування соціально-економічного розвитку територій, зокрема, як виду складової стратегічного управління; визначення найбільш ефективних методів, інструментів та алгоритмів зазначеної діяльності, і, у кінцевому рахунку, технології стратегічного проектування соціально-економічного розвитку територій.

Література.

1. Акимкин Е. М. Прогнозное социальное проектирование. *Социология управления: теоретико-прикладной толковый словарь* / Отв. ред. А. В. Тихонов. Москва: КРАСАНД, 2015. С. 229–231
2. Бригадир М. Б. Поява та еволюція психологічного проектування (теоретико-методологічний аспект). *Науковий вісник Миколаївського державного університету ім. В. О. Сухомлинського*: зб. наук. праць. Психологічні науки. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2012. Т. 2. Вип. 8. С. 39–41.
3. Бутченко Т. І. Соціальне проектування: проблема взаємозв'язку суспільних потреб і державних інтересів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. філ. наук. Дніпропетровськ, 2011. 34 с.
4. Городская среда. Технология развития: Настольная книга / В. Л. Глазычев, М. М. Егоров, Т. В. Ильина и др. Москва: Издательство «Ладья», 1995. 240 с.
5. Грундіг К.-Г. Проектування промислових підприємств. Принципи. Методи. Практика. Москва: Альпіна Бізнес Букс, 2007. 340 с.
6. Гурій П. С. Науково-методичні засади формування механізмів державного управління проектно-програмним розвитком регіонів України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з держ. упр. Донецьк, 2008. 22 с.